

ТРУДОВА ІМІГРАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

©2023 ДЯГІЛЕВА О. В., КОРОВІНА Н. В.

УДК 331.556:338.2:330.3
JEL: F22; J61; O15

Дягілева О. В., Коровіна Н. В. Трудова імміграція як інструмент стимулювання економічного зростання України в післявоєнний період

Метою статті є обґрунтування необхідності розробки та реалізації активної імміграційної політики України в післявоєнний період. З урахуванням сучасного стану ринку праці, масштабної внутрішньої та зовнішньої міграції та посилення господарських диспропорцій було визначено актуальність розгляду цієї теми. Також окреслено зміст поняття «імміграційна політика», розглянуто стан міграційної політики до та під час повномасштабного вторгнення та зроблено висновки щодо обмеженого списку квотників через їхню низьку кваліфікацію та щодо недостатньої кількості трудових мігрантів з-за кордону через обмежену кількість дозволів на імміграцію. Наведено приклади країн, що на практиці мали досвід залучення іноземних громадян для відбудови своєї економіки, який може бути корисним для України. У результаті дослідження було запропоновано пріоритетні напрямки та галузі, в яких необхідно запровадити програми залучення іноземних трудових мігрантів, та обґрунтовано, з яких країн найвигідніше привертати іммігрантів, спираючись на їх спеціалізацію та розвиток сучасних технологій. До пріоритетних галузей було віднесено: відбудову об'єктів критичної інфраструктури, розвиток інформаційних технологій, медицини, освіти та сільського господарства. Волонтерська діяльність представлена як важливий напрямок для залучення іноземців у зв'язку з російською збройною агресією проти України. Також було окреслено основні принципи для успішного впровадження імміграційної політики та механізм реалізації запропонованих заходів для привернення уваги та інтеграції висококваліфікованих фахівців з інших держав в Україну, що сприятиме відновленню економіки країни та підвищенню її конкурентоспроможності. До передумов успішної реалізації запропонованих заходів було віднесено наявність достатньої кількості ресурсів, участь зацікавлених сторін і подолання бюрократичних перешкод, культурних і мовних бар'єрів.

Ключові слова: імміграція, імміграційна політика, економічний розвиток, післявоєнне відновлення України.

Рис.: 2. Бібл.: 13.

Дягілева Олександра Вадимівна – студентка, кафедра статистики, обліку та аудиту, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: aldyagileva30@gmail.com

Коровіна Наталя Валентинівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії та економічних методів управління, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: natalia.korovina@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0395-0602>

UDC 331.556:338.2:330.3
JEL: F22; J61; O15

Diahileva O. V., Korovina N. V. Labor Immigration as a Tool for Stimulating the Economic Development of Ukraine in the Post-War Period

The aim of the article is to substantiate the need to develop and implement an active immigration policy of Ukraine in the post-war period. Taking into account the current state of the labor market, large-scale internal and external migration and increasing economic imbalances, the relevance of considering this topic has been determined. The content of the concept of «immigration policy» is also outlined, the state of migration policy before and during the full-scale invasion is considered, and conclusions are drawn about the limited list of quota holders due to their low qualifications and about the insufficient number of labor migrants from abroad due to the limited number of immigration permits. Examples of countries that have had experience in attracting foreign citizens to rebuild their economies, which can be useful for Ukraine, are provided. As a result of the study, priority areas and areas in which it is necessary to introduce programs for attracting foreign labor migrants are proposed and is substantiated from what countries it is most profitable to attract immigrants, based on their specialization and the development of modern technologies. Included to the priority sectors were: reconstruction of crucial infrastructure, development of information technology, medicine, education and agriculture. Volunteering activity is presented as an important area for attracting foreigners in connection with the russian armed aggression against Ukraine. The basic principles for the successful introduction of immigration policy and the mechanism for implementing the proposed measures to attract the attention and integration of highly qualified specialists from other countries into Ukraine were also outlined, which will contribute to the recovery of the country's economy and increase its competitiveness. The prerequisites for the successful implementation of the proposed measures included the availability of sufficient resources, the participation of stakeholders and the overcoming of bureaucratic obstacles, cultural and language barriers.

Keywords: immigration, immigration policy, economic development, post-war recovery of Ukraine.

Fig.: 2. Bibl.: 13.

Diahileva Olesandra V. – Student, Department of Statistics, Accounting and Audit, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: aldyagileva30@gmail.com

Korovina Natalia V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory and Economic Methods of Management, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: natalia.korovina@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0395-0602>

Наразі Україна переживає глибоку соціально-економічну кризу внаслідок російської збройної агресії. На ринку праці вона проявляється в масштабній внутрішній та зовнішній міграції, зростанні конкуренції, гендерній нерівності, суттєвому посиленні диспропорцій тощо. Ситуацію ускладнює пошкодження великої кількості критично важливої виробничої інфраструктури, зниження пропозиції товарів і послуг, а також інфляція та суттєве скорочення доходів населення. Ці характеристики є і будуть загрозливими не тільки на час повномасштабної війни, а і в післявоєнний період. Серед інструментів відновлення ринку праці та стимулювання економічного зростання в повоєнні часи варто розглянути міграційну політику, а ще точніше – активну імміграційну політику.

Проблемами міграції в різні роки займалися зарубіжні та вітчизняні вчені, серед яких Р. Брубекер, Дж. Беррі, О. Старк, З. П. Бараник, М. М. Біль, А. П. Гайдуцький, Е. М. Лібанова, О. А. Малиновська, Т. І. Ромащенко. Досить добре вивчена сутність міграційних процесів, причини, що їх породжують, і фактори, що на них впливають. Також існують теоретичні погляди та практичний досвід застосування міграційної політики задля покращення соціально-економічних процесів у національних економіках.

Проте сьогодні приносить нові виклики, тому є місце для подальших досліджень. Зокрема, актуальна ситуація призвела до значного відтоку за кордон населення, яке становить активну робочу силу та потенційну робочу силу (діти). Причому серед тих, хто виїхав у 2022 р., 20% мали середню спеціальну освіту і 70% мали вищу або незакінчену вищу освіту, що є вкрай великим значенням цього показника і з точки зору України, яка втрачає таких робітників, і з точки зору закордонних країн, які за їхній рахунок підвищують свій демографічний і трудовий потенціал [3, с. 17]. І треба мати на увазі, що «ймовірність повернення негативно корелюється із рівнем освіти – люди з нижчим рівнем освіти більш схильні бажати повернення в Україну» [3, с. 72].

Виходячи з цього *метою* даної статті є визначення можливості використання трудової імміграції як важливого інструменту економічного розвитку української економіки в післявоєнний період.

Задля досягнення мети необхідно описати важливість залучення іноземних трудових мігрантів в економіку України, виділити пріоритетні напрямки та галузі, що найбільше потребуватимуть розвитку в повоєнні часи, окреслити коло можливих комплексних програм для привернення уваги та інтеграції висококваліфікованих фахівців з інших держав в Україну.

Враховуючи масштабну внутрішню та зовнішню міграцію, спричинену російською агресією, в післявоєнний період імміграційна політика повинна стати важливою складовою державної економічної політики України та сприяти вирішенню економічних,

демографічних і соціальних проблем. Імміграційна політика регламентує правила та закони, які визначають умови та процедури залучення іноземних громадян для постійного або тимчасового перебування в країні. Цей напрямок державного регулювання може бути спрямований на розвиток економіки, політичний вплив, культурний обмін та інші цілі, що базуються на національних інтересах країни.

На 2022 р. в Україні постійно проживали 305 тис. іноземців, які становили приблизно 0,7% населення (рис. 1). Чисельність дозволів на імміграцію, які є підставою для отримання іноземцем посвідки на постійне проживання, після 2015 р. постійно скорочується. Подальше її зменшення пов'язане з пандемією COVID-19 та війною. У 2020 р. було оформлено лише 12 тис. дозволів на імміграцію. Уже у 2022 р. рекордне зменшення чисельності дозволів на імміграцію до 5,7 тис. пов'язано зі зменшенням кількості іммігрантів. Хоч уряд і збільшує квоту на імміграцію (8,5 тис. у 2020 р., майже 10 тис. у 2021 р., 8,5 тис. у 2022 р., 9,2 тис. у 2023 р.), її стабільно не заповнюють через невідповідність високим кваліфікаційним вимогам. Наприклад, у 2020 р. уряд затвердив 5 тис. міграційних квот для IT-фахівців, проте на практиці прийняв лише 113 заявок. Проблема полягає в тому, що відповідальність за кваліфікацію іноземного фахівця має лежати на роботодавцях, а список квотників варто розширити й іншими спеціалістами.

Чисельність іноземців, які перебувають в країні тимчасово, на кінець 2021 р. становила 189,2 тис. осіб. Переважно це ті, хто прибуває в Україну із освітньою метою та трудові мігранти. Іноземні студенти українських закладів вищої освіти походять зі 155 країн світу, більшість становлять громадяни Індії (23,6%), Марокко (11,5%), Туркменістану (7%), Нігерії (5,5%). За даними Державної служби зайнятості, що видає дозволи на використання праці іноземців, кількість трудових мігрантів з-за кордону залишається невеликою, а їх зростання непостійним (рис. 2). Протягом 2020 р. найбільше дозволів на працевлаштування було видано громадянам Туреччини (4,6 тис.), Індії (1,9 тис.), Російської Федерації (1,7 тис.), Білорусі (1,3 тис.) та Китаю (1,2 тис.). За професійними групами це переважно керівники та менеджери (60%), зайняті у сферах торгівлі та ремонту, інформації та телекомунікацій, будівництва та промисловості [8, с. 19].

Експертка ринку праці Тетяна Пашкіна вважає, що «приміром, якщо ми говоримо про Туреччину, то звідти здебільшого приїжджають будівельники. У 2020 році в межах програми «Велике будівництво» багато тендерів виграла турецькі компанії. Відповідно, для виконання замовлень вони залучають як місцевих робітників, так і своїх співвітчизників – на більш кваліфіковані та керівні посади» [6].

До повномасштабного вторгнення, зі слів експертки БФ «Право на захист» Юлії Черватюк, «Україна

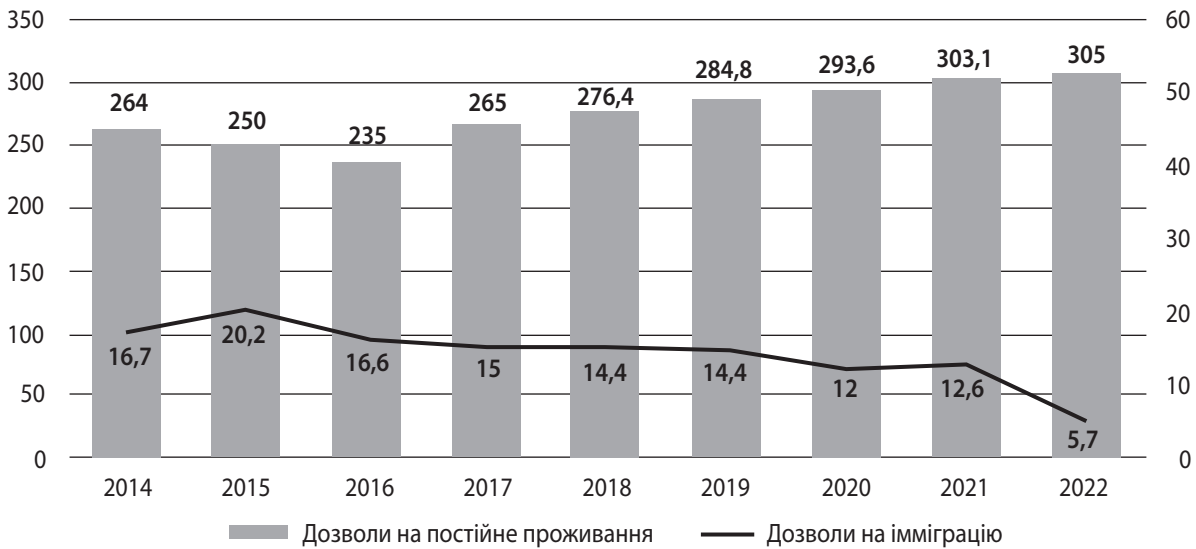

Рис. 1. Чисельність іноземців, які постійно проживають в Україні (ліва шкала), та виданих дозволів на імміграцію (права шкала), тис.

Джерело: складено авторами за даними Державної міграційної служби [10].

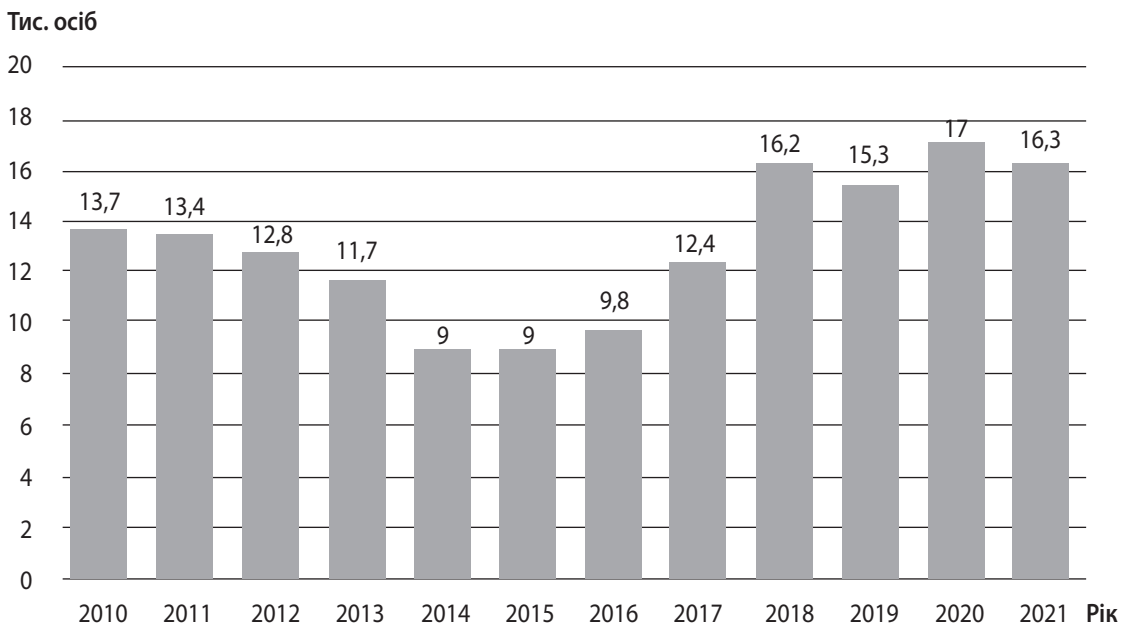

Рис. 2. Кількість іноземців, які тимчасово працювали в Україні за наявності дозволу на працевлаштування у 2010–2021 рр., тис. осіб

Джерело: складено авторами за даними Державної міграційної служби [10].

не мала міграційної привабливості порівняно з іншими державами», а міграційна політика була «формальною і не зацікавленою у поверненні та залученні громадян» [12]. Позитивні зміни відбулися вже у 2022 р. з отриманням Україною статусу кандидата в ЄС і підготовкою до подальшого вступу до ЄС. Враховуючи це, варто зауважити, що сьогодні міграційна політика спрямована на зміни в законодавстві в аспекті гармонізації його з європейськими та міжнародними стандартами.

Україна має значний потенціал розвитку. Так, за даними Світового банку, для відновлення української

післявоєнної економіки планують витратити 500–600 млрд євро [7]. Проте для реалізації цього потенціалу необхідно залучити іноземних висококваліфікованих фахівців. До них належать іноземні громадяни, які приїдуть до України з метою працевлаштування та внесення свого вкладу у відновлення та розвиток країни. За підрахунками, потреба в мігрантах з інших країн може становити приблизно 1–1,2 млн осіб на рік [2].

Іноземні громадяни завжди активно допомагали Україні в різних сферах та були широко залученими до волонтерського руху, що наразі набуло особливої актуальності у зв'язку з російською зброй-

ною агресією проти України. Іноземні волонтери та працівники бізнесу допомагають Україні в евакуації людей, наданні гуманітарної допомоги та відновленні країни. Саме тому важливим є питання організації їхньої діяльності та законної інтеграції до українського волонтерського руху. Серед партнерів, що надали допомогу та фінансування, були країни ЄС, США, Канада, Велика Британія, Японія.

Цікавим для України є досвід багатьох країн, які після Другої світової війни успішно залучали іноземних громадян для відбудови економіки. Німеччина, Італія, Японія, Південна Корея, Ізраїль – країни, яким довелося відновлювати свої економіку після війни; як мінімум три з них зараз входять у топ-5 економік світу.

Наприклад, Японія після своєї поразки поставила за мету надогнати промислово розвинені країни, спираючись на свої власні, досить мізерні, природні ресурси та використовуючи зарубіжні досягнення. Дослідники одностайні в тому, що в 1950–70-х рр. науково-технічна та інноваційна політика Японії будувалася на стратегіях перенесення та запозичення зарубіжних науково-технічних досягнень, придбанні передового науково-технічного досвіду промислово розвинених країн, максимальному залученні нових технологій і знань з-за кордону [4, с. 54]. Таким чином, забезпечення високої міжнародної конкурентоспроможності відбувалося шляхом застосування новітніх виробничих технологій з використанням міжнародних стандартів і залученням іноземних фахівців [13, р. 46–47].

Треба визнати, що, незважаючи на значне скорочення робочих місць і зростання безробіття протягом 2022 р., в Україні зростає кадровий дефіцит. За даними Служби зайнятості, майже третина (30%) роботодавців зазначили, що мали труднощі із наймом персоналу [11]. Необхідність найму була зумовлена масовою еміграцією працівників, мобілізацією та небажанням чоловіків оформлювати трудові відносини для уникнення мобілізації. Основними причинами дефіциту кадрів є недостатня кількість кандидатів (33,4%) та незадовільний рівень кваліфікації претендентів на посади (22,9%) [1].

Тому необхідним є проведення розумної імміграційної політики, яка буде відповідати і тактичним викликам у повоєнний період, і, водночас, мати стратегічний характер впливу на довгостроковий розвиток України. Крім рееміграції українських працівників, що вже саме по собі є комплексним завданням, така політика включає залучення трудових іммігрантів у повоєнний період до України. До переваг використання іноземної робочої сили можна віднести:

- ✦ поліпшення демографічної ситуації в Україні;
- ✦ подолання дефіциту робочої сили, у тому числі кваліфікованих кадрів в особливо пріоритетних галузях;

- ✦ задіяння нових ідей і технологій, що сприятимуть розвитку інноваційної діяльності;
- ✦ зростання відповідності міжнародним стандартам і підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринках;
- ✦ підвищення якості освітньої системи у відповідь на конкуренцію з іноземними працівниками;
- ✦ залучення іноземних коштів інвесторів, частина з яких зацікавлені у співпраці з професіоналами з високим рівнем кваліфікації з-за кордону;
- ✦ налагодження більш тісних політичних і культурних зв'язків з країнами – донорами робочої сили;
- ✦ розвиток багатокультурного толерантного середовища всередині країни тощо.

До пріоритетних у післявоєнний період можна віднести галузі, які будуть займатися відновленням і відбудовою об'єктів критичної інфраструктури (енергетика, транспортна інфраструктура, водопостачання та водовідведення тощо), соціальної сфери (навчальні заклади, дитячі садки, поліклініки та лікарні тощо), житлового фонду і т. п. Іноземні енергетики, будівники, інженери та проектувальники з країн ЄС, США, Туреччини, Японії, а також із деяких азійських та арабських країн сприяли б використанню сучасних технологій та відповідності побудов міжнародним стандартам.

За останніми дослідженнями прогнозується, що «при різних сценаріях в Україну вже не повернуться від 1,3 млн до 3,3 млн українців... Неповорнення українців матиме суттєвий вплив на українську економіку, яка може втратити від 2,7% до 6,9% свого ВВП щороку» [3, с. 6]. У підсумку, за словами заступниці міністра економіки Тетяни Бережної, за попередніми оцінками міністерства, Україна потребуватиме близько 4,5 мільйона робочих рук для відновлення країни [1].

Також до пріоритетних галузей належить сфера інформаційних технологій, адже Україна володіє потужним технологічним потенціалом і може залучити близько 2 тис. іноземних ІТ-фахівців для підвищення своєї конкурентоспроможності в глобальному інформаційному просторі. За даними НБУ, у 2022 р. ІТ-компанії забезпечили державі близько 44% від усього експорту послуг, що свідчить про необхідність подальшого розвитку цієї галузі [5].

Також у зв'язку з війною та відтоком або забеллю медичних спеціалістів гостро стоїть питання залучення іноземних медиків для зменшення дефіциту кадрів лікарів і медсестер, передачі досвіду та сучасних методів діагностики та лікування. Враховуючи сучасний стан медицини та середню кількість наявних вакансій, Україні слід залучити близько 10 тисяч лікарів і 20 тисяч медсестер. Медичні спеціа-

лісти Ізраїлю, Швейцарії, Австрії, Індії, Норвегії, Південної Кореї, Японії, Данії тощо мають високу кваліфікацію та досвід роботи в сучасних умовах. Вони можуть внести значний вклад у відновлення системи охорони здоров'я України, навчаючи та консультуючи наших спеціалістів та залучених медпрацівників з інших країн. Причому тут важлива робота не тільки з медзакладами, а й із закладами медичної середньо-спеціальної та вищої освіти. До війни близько 40% усіх іноземних студентів України навчалися в медичних і фармацевтичних вишах. Передусім приїжджали з таких країн, як Індія, Марокко, Туркменістан, Азербайджан, Нігерія, Китай, Туреччина, Єгипет, Узбекистан [9]. Необхідно розробити політику, яка б допомагала залишати кращих із них для поповнення медичних кадрів на вітчизняному ринку праці.

Розвиток освіти є ключовим для будь-якої країни, і залучення іноземних спеціалістів є одним зі шляхів поліпшення рівня освіти, що відповідатиме сучасним вимогам і міжнародним стандартам якості. Для цього необхідно залучити викладачів, доцентів, професорів та інших наукових працівників. Такі країни, як Канада, США, Велика Британія та Фінляндія, мають розвинену систему освіти з високими стандартами якості, інноваційністю та ефективністю, а їх спеціалісти сприяли б упровадженню сучасних освітніх методів і технологій в Україні. Крім того, приїзд, чи то на один захід, чи на довгий термін, іноземних спеціалістів буде не тільки корисним з точки зору вітчизняних науково-освітніх процесів, а й для привернення уваги іноземних науково-освітнянських кіл до роботи наших спеціалістів, збільшення міжнародних контактів, а також з точки зору залучення потенційних абітурієнтів.

Важливим галузевим сектором економіки України було і буде сільське господарство, тому для потенційного розвитку, а саме, впровадження нових агротехнологій, поліпшення якості продукції, розширення експорту та підвищення продуктивності, необхідне залучення висококваліфікованих іноземних фахівців, наприклад зі США, Канади, Бразилії, Китаю та Індії. Ці країни є лідерами в галузі сільськогосподарства завдяки передовим технологіям та ефективним методам управління. Треба сказати, що і «робочі руки» теж будуть затребувані в агропромисловому комплексі, що дозволить іммігрувати в Україну, може, і більш простим, але дуже мотивованим кадрам з Півдня та Сходу.

Крім того, до професій, за якими буде зростання попиту на працівників, можна віднести водіїв автотранспортних засобів, трактористів-машиністів, робітників з комплексного обслуговування сільськогосподарського виробництва, майстрів лісу тощо.

Для успішного залучення іноземних висококваліфікованих фахівців до України необхідно створити сприятливі умови, а саме:

- ✦ конкурентні заробітні плати та соціальні гарантії;
- ✦ можливість для професійного зростання та особистого розвитку;
- ✦ забезпечення комфортним житлом тощо.

Слід врахувати, що після відновлення економіки частина трудових іммігрантів буде прагнути залишитися в Україні, отримати громадянство або дозвіл на тривале перебування. За умов ефективної міграційної політики це сприятиме зміцненню трудових ресурсів, ринку праці, а також поліпшення демографічної ситуації, що на сьогодні знаходиться у вкрай загрозливому стані.

Проте політична нестабільність, інфляція, низький рівень життя, складність і тривалість процедур отримання віз, документів на перебування та роботи в Україні, незнання української мови іноземцями, недостатнє знання іноземних мов українцями, соціокультурні бар'єри та відсутність належного досвіду адаптації великої кількості трудових іммігрантів можуть ставати перешкодами в реалізації програм щодо трудової міграції в Україну.

Для успішної реалізації післявоєнної імміграційної політики Україні необхідно залучити фінансові ресурси (наприклад, для надання дозволів на роботу та проживання, забезпечення житлом, медичними послугами, а також на допомогу в адаптації до життя в Україні), державні установи (Міністерство закордонних справ, Міністерство економіки, Державна міграційна служба, Міністерство освіти і науки), міжнародні організації (Міжнародна організація з міграції), підприємства та навчальні заклади, а також підготувати громадянське суспільство до прийняття іноземних громадян.

Реалізація імміграційної політики залучення іноземних трудових мігрантів вимагає чіткого комплексу дій, а саме:

1. Запровадження спрощеної процедури отримання робочої візи для іноземних фахівців, які мають високі професійні навички та підтверджений досвід роботи, а також менш кваліфікованих спеціалістів, на яких буде високий попит.
2. Проведення інформаційної кампанії в самій Україні для створення сприятливих соціальних і культурних умов для кадрів, що приїждять з-за кордону.
3. Надання фінансових стимулів для іноземних висококваліфікованих фахівців, які переїжджають до України.
4. Проведення інформаційних кампаній в інших країнах для просування України як привабливого місця для роботи та життя. Кампанії повинні фокусуватися на пріоритетних галузях економіки України.
5. Створення порталу для іноземних громадян, які цікавляться переїздом до України. Портал пови-

- нен містити інформацію про можливості працевлаштування, навчання та життя в Україні.
- Надання стипендій та інших пільг для іноземних студентів і викладачів для навчання або викладання в українських вишах і подальшого працевлаштування в країні.
 - Налагодження систематичних конструктивних зв'язків з бізнесом для постійного розуміння потреб ринку праці.

ВИСНОВКИ

Україна володіє потенціалом стати привабливою країною для іноземних робітників і висококваліфікованих фахівців. Залучення таких спеціалістів має великі переваги для розвитку економіки країни. Це дозволить підвищити конкурентоспроможність економіки, прискорити інноваційні процеси, розвинути пріоритетні галузі країни, вдосконалити законодавчу базу та збільшити успішність боротьби з корупцією.

Проте для успішної реалізації імміграційної політики України вона має вирішити проблеми бюрократичних перешкод, культурних і мовних бар'єрів, а також використовувати належні ресурси та програми для залучення іноземних фахівців максимально продуктивно. Варто зазначити, що реалізація програм залежить, передусім, від завершення війни та її фактичних наслідків. Але їх ефективність можлива лише за умов ретельного та творчого планування, ґрунтовної комплексної підготовки, продуманого широкого залучення багатьох видів ресурсів (не тільки фінансових) і всіх зацікавлених сторін. Тож працювати над всім цим необхідно вже сьогодні. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

- Абакумова Ю. Ринок праці після війни: Україні бракуватиме 4,5 мільйона робочих рук / Укрінформ. 28.04.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3701857-rinok-praci-pisla-vijni-ukraini-brakuvatime-45-milijona-robocih-ruk.html>
- Боротьба за людей: Україна програла битву, але має виграти війну. Наслідки міграційної кризи для економіки України та шляхи їх подолання / Український інститут майбутнього. 05.10.2022. URL: <https://uifuture.org/publications/borotba-za-lyudej-ukrayina-prograla-bytvu-ale-maye-vygraty-vijnu/>
- Вишлінський Г., Михайлишина Д., Самойлюк М., Томіліна М. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт / Центр економічної стратегії. 29 серпня 2023. 120 с. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/bizhenczi-z-ukra%D1%97ni-finalnij-zvit.pdf>
- Гаврилюк Р. П. Історичний контекст становлення та розбудови національної системи міжнародного трансферу технологій Японії. *Стратегія розвитку України: Економіка. Соціологія. Право*. 2012. № 1. С. 52–61.
- Кириченко А. IT 2023: що насправді відбувається з вітчизняним ринком / Укрінформ. 07.04.2023. URL:

- <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3692904-it-2023-so-naspravdi-vidbuvaetsa-z-vitciznanim-rinkom.html>
- Корольова Є. Відкрита Україна. З яких країн до нас приїжджають іноземці та на яку роботу можуть розраховувати / Фокус. 23.11.2021. URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/498668-iz-kakih-stran-v-ukrainu-priezzhayut-inostrancy-i-na-kakuyu-rabotu-mogut-rasschityvat>
 - Ліпич О. У Світовому банку сказали, скільки треба коштів, щоб відбудувати Україну після війни / Obozrevatel. 05.12.2022 URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/u-svitovomu-banku-skazali-skilki-treba-koshtiv-schob-vidbuduvati-ukrainu-pislya-vijni.htm>
 - Міграція в Україні: цифри і факти / МОМ. ООН. Міграція. 2021. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/documents/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf
 - МОН продовжує популяризувати вищу освіту України на міжнародному рівні. / Міністерство освіти і науки України. 28.05.2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prodovzhuye-populyarizuvati-vishu-osvitu-ukrayini-na-mizhnarodnomu-rivni>
 - Статистичні дані / Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html>
 - Судаков М., Лісогор Л. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf
 - Чи готова Україна до трудової міграції? / CASE Україна. 27.09.2022. URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/chy-gotova-ukrayina-do-trudovoyi-migratsiyi/>
 - Comprehensive Analysis of Science and Technology Benchmarking and Foresight. NISTEP Report No. 99. Tokyo: Science and Technology Foresight Center, 2005. 188 p.

REFERENCES

- Abakumova, Yu. "Rynok pratsi pislia viiny: Ukraini brakuvatyme 4,5 milionu robochykh ruk" [The Labor Market after the War: Ukraine Will Lack 4.5 Million Workers]. *Ukrinform*. April 28, 2023. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3701857-rinok-praci-pisla-vijni-ukraini-brakuvatime-45-milijona-robocih-ruk.html>
- "Borotba za liudei: Ukraina prohrala bytvu, ale maie vyhraty viinu. Naslidky mihratsiinoi kryzy dlia ekonomiky Ukrainy ta shliakhy yikh podolannia" [Struggle for People: Ukraine Has Lost the Battle, but Must Win the War. Consequences of the Migration Crisis for the Economy of Ukraine and Ways to Overcome Them]. *Ukrainskyi instytut maibutnyoho*. October 05, 2022. <https://uifuture.org/publications/borotba-za-lyudej-ukrayina-prograla-bytvu-ale-maye-vygraty-vijnu/>
- "Chy hotova Ukraina do trudovoi mihratsii?" [Is Ukraine Ready for Labor Migration?]. *CASE Ukraina*. 27.09.2022. <https://case-ukraine.com.ua/publications/chy-gotova-ukrayina-do-trudovoyi-migratsiyi/>
- Comprehensive Analysis of Science and Technology Benchmarking and Foresight. *NISTEP Report No. 99*. Tokyo: Science and Technology Foresight Center, 2005.

Havryliuk, R. P. "Istorychnyi kontekst stanovlennia ta rozbudovy natsionalnoi systemy mizhnarodnoho transferu tekhnolohii Yaponii" [Historical Context of Formation and Development of National International Technology Transfer of Japan]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy: Ekonomika. Sotsiologhiia. Pravo*, no. 1 (2012): 52-61.

Korolyova, Ye. "Vidkryta Ukraina. Z yakykh krain do nas pryizhdzhaiut inozemtsi ta na yaku robotu mozhut rozrakhovuvaty" [Open Ukraine. From Which Countries Do Foreigners Come to Us and What Kind of Work Can They Expect]. *Fokus*. November 23, 2021. <https://fokus.ua/uk/ukraine/498668-iz-kakih-stran-v-ukrainu-priezzhayut-inostrancy-i-na-kakuyu-rabotu-mogut-rasschityvat>

Kyrychenko, A. "IT 2023: shcho naspravdi vidbuvaetsia z vitchyznianym rynkom" [IT 2023: What Is Really Happening to the Domestic Market]. *Ukrinform*. April 07, 2023. <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3692904-it-2023-so-naspravdi-vidbuvaetsia-z-vitchyznanim-rinkom.html>

Lipych, O. "U Svitovomu banku skazaly, skilky treba koshtiv, shchob vidbuduvaty Ukrainu pislia viiny" [The World Bank Said How Much Money Is Needed to Rebuild Ukraine after the War]. *Obozrevatel*. December 05, 2022. <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/u-svitovomu-banku-skazali-skilki-treba-koshtiv-schob-vidbuduvaty-ukrainu-pislya-viiny.htm>

"Mihratsiia v Ukraini: tsyfry i fakty" [Migration in Ukraine: Figures and Facts]. *MOM. OON. Mihratsiia*. 2021. https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf

"MON prodovzhuie populiaryzuvaty vyshchu osvitu Ukrainy na mizhnarodnomu rivni" [MES Continues to Popularize Higher Education of Ukraine at the International Level]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. May 28, 2021. <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prodovzhuie-popularizuvati-vishu-osvitu-ukrayini-na-mizhnarodnomu-rivni>

"Statystychni dani" [Statistics]. *Derzhavna mihratsiina sluzhba Ukrainy*. <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statystichni-dani.html>

Sudakov, M., and Lisohor, L. "Rynok pratsi Ukrainy 2022-2023: stan, tendentsii ta perspektyvy" [Labor Market of Ukraine 2022-2023: State, Trends and Prospects]. https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf

Vyshlinskyi, H. et al. "Bizhentsi z Ukrainy: khto vony, skilky yikh ta yak yikh povernuty? Finalnyi zvit" [Refugees from Ukraine: Who Are They, How Many are There and How to Return Them? Final Report]. *Tsentr ekonomichnoi stratehii*. August 29, 2023. <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/bizhenczi-z-ukra%D1%97ni.-finalnij-zvit.pdf>

УДК 338.245.4

JEL: R58

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-11-61-69>

АНТИКРИЗОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ГРОМАД У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ЧАС

©2023 ЛУК'ЯНИХІНА О. А., ДЕМЕНТОВ В. О., ПАРФЕНТІЙ Л. А.

УДК 338.245.4

JEL: R58

Лук'янихіна О. А., Дементов В. О., Парфентій Л. А. Антикризіві інструменти відновлення та розвитку громад у воєнний і повоєнний час

Метою статті є вивчення й аналіз науково-методичних підходів та досвіду управлінців у громадах щодо процесу відновлення та розвитку, а також формування рекомендацій щодо застосування найефективніших антикризових інструментів відновлення та розвитку громад у воєнний і повоєнний час, які засновані на засадах сталості, ефективності й оптимальної якості надання послуг, адже війна стала критичною визначальною перевіркою територіальних громад України на інституційну спроможність, організаційну готовність, ресурсну економічну витривалість і кадровий потенціал. У результаті аналізу наукових праць численних вчених було встановлено, що єдиного підходу стосовно вибору та застосування інструментів відновлення та розвитку громад в науковій літературі немає. У результаті дослідження було систематизовано антикризові інструменти відновлення та соціально-економічного розвитку громад у воєнний та повоєнний час і запропоновано класифікувати їх на інструменти інституційного спрямування, фінансово-економічні та соціально-економічні інструменти. Проаналізовано переваги використання кожного із антикризових інструментів відновлення та соціально-економічного розвитку громад у воєнний і повоєнний період. Надано комплексні рекомендації щодо ефективного використання антикризових інструментів відновлення та розвитку громад у воєнний і повоєнний час з урахуванням успішного досвіду співпраці в умовах війни українських управлінців і міжнародних партнерів. Наукова новизна дослідження полягає в концептуальному обґрунтуванні ефективності використання антикризових інструментів відновлення та соціально-економічного розвитку громад у воєнний і повоєнний час, суть якого полягає в синергетичній проєкції стратегічного розвитку громад на принципах системності та цілісності, ефективності та сталості, багатоваріантності та безповоротності. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є вивчення досвіду комплексного оперативного реагування органів місцевої влади спільно з представниками громадянського суспільства на ситуативні виклики, пов'язані з безпосередніми воєнними діями та повоєнними наслідками. Цілеспрямований, хоча й поступовий рух у напрямку розв'язання проблеми відновлення та розвитку громад у воєнний і повоєнний час є підґрунтям для відновлення економічної та інших сфер суспільного життя в Україні.

Ключові слова: антикризові інструменти, відновлення, соціально-економічний розвиток, стратегічне планування, соціально-економічна інфраструктура, інтеграція ВПО, релокація бізнесу, підтримка підприємців.

Рис.: 1. **Бібл.:** 10.